

УДК 354:65.017

Л. М. Івашова, доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління та митної справи Університету митної справи та фінансів

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

Упровадження інституційних засад державно-приватного партнерства (далі – ДПП) розглядається як один із пріоритетних напрямів стратегії розвитку країни, чинник успішної взаємодії бізнесу й держави, альтернативний спосіб відновлення та модернізації національної економіки. Особливої актуальності розвиток ДПП набуває в умовах децентралізації влади. Це сприяє найефективнішому використанню бізнесового потенціалу кожного регіону, міста чи селища. У зв'язку з цим виникла потреба детальніше розглянути ключові засади поняття ДПП та особливості дії цього інституту у світі та в Україні.

Ключові слова: державно-приватне партнерство; інституційний механізм; взаємозв'язки держави та бізнесу; концесія; конкурс; форми розвитку ДПП.

Implementation of the institutional framework of public-private partnership (hereinafter – PPP) is regarded as one of the priorities of the development strategy of the country of successful collaboration between business and the state, alternative method of restoration and modernization of the national economy. Of particular relevance PPP development gets under decentralization of power, which enables the most efficient use of the business potential of each region, city or village. In this regard, there is a need to elaborate on explaining the key principles of the PPP concept and characteristics of this institution in the world and in Ukraine.

Key words: public-private partnerships; institutional mechanism; state and business relationships; concession; competition; forms of PPPs.

Постановка проблеми. В Україні у сфері державного управління та в бізнес-середовищі поняття “державно-приватне партнерство” – порівняно нове явище. Нині саме ДПП має всі шанси стати ефективним інституційним інструментом оновлення спільного виробництва завдяки об'єднанню активів держави з інвестиційними, управлінськими й іншими ресурсами приватного сектора. Технічно відстала й застаріла інфраструктура (автомобільні та залізничні дороги, морські й аеропорти, системи загального тепло-, водопостачання та відведення) потребує значних фінансових затрат і застосування новітніх технологій, але держава в умовах фінансово-економічної кризи самостійно не спроможна їх забезпечити. Основна мотивація країни для реалізації проектів на умовах ДПП – обмеженість бюджетних ресурсів, а також брак досвіду держави ефективно керувати об'єктами громадської інфраструктури в ринкових умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення специфіки взаємодії держави та бізнесу в різних галузях державного управління – предмет уваги українських і зарубіжних учених: О. Амоші, В. Беленцова, Б. Винницького, В. Варнавського, І. Запатріної, С. Грищенко, О. Головінова, Ф. Узунова, Л. Федулової, В. Якуніна та ін.

У науковому середовищі та законодавчому полі наразі немає однозначного визначення власне поняття ДПП. Одні вважають, що це контракт або інша форма юридично закріпленої

© Л. М. Івашова, 2015

Теорія та історія державного управління

угоди (В. Варнавський [1]; Дж. Делмон [2]; С. Хартс, І. Рівс [3]; World Bank Group [4]), інші – форма співробітництва та спосіб взаємодії (С. Грищенко [5]; В. Якунін [6]) або модель фінансової взаємодії (Д. А. Ходж, С. Грейв [7]).

Мета статті – на основі висвітлення історичних особливостей розвитку взаємовідносин між державою і бізнесом у різних країнах світу розкрити теоретичні підходи до визначення змісту поняття “державно-приватне партнерство”, його роль і місце у відновленні національної економіки України.

Виклад основного матеріалу. Основи формування та розвитку державно-приватного партнерства (public-private partnership) закладено ще у XVIII ст. під час фінансування проектів суспільної інфраструктури. Так, наприкінці XVIII – на початку XIX ст. система Англії відновилась із залученням приватного фінансування, в основі якого – доходи від їх використання; залізниці, водо- та газопостачання, електрифікація, телефонний зв'язок розвинулись насамперед завдяки інвестиціям приватного сектора. Однак у першій половині XX ст. у багатьох країнах держава взяла на себе керівництво такими підприємствами, у тому числі шляхом їх націоналізації, і тільки впродовж останніх років ситуація кардинально змінилася. Наразі держава дедалі активніше залучає приватний капітал до фінансування проектів із підтримки усталених державних монополій (транспорт, видобування, енергетика дороги, ЖКГ тощо).

Науковці виокремлюють кілька етапів розвитку проектного фінансування, котрі стали основою державно-приватного партнерства (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи становлення й розвитку державно-приватного партнерства

Період	Напрями фінансування	Країна
30-ті рр. XX ст.	Видобування корисних копалин (нафта, газ, вугілля тощо)	США, штат Техас
70-ті рр. XX ст.	Розробка нафтових покладів, видобування газу	Північне море, Австралія
1978 р.	Енергопостачання	США
поч. 90-х рр. XX ст.	Громадська інфраструктура (дороги, транспорт, громадські будівлі)	Великобританія

Джерело: складено автором.

Перш ніж розкрити сутність поняття “державно-приватне партнерство”, зупинимося на змістовному тлумаченні цієї складної міждисциплінарної категорії, що характеризує таке системне суспільне явище, як державне регулювання економіки.

Сутність терміна “партнерство” походить від французького “partenaire”, у тлумачних словниках визначається як “...участь держави, громадянських угруповань тощо в якій-небудь спільній діяльності” [8, 524]. Тобто “партнерство” – це конкретизація форми взаємовідносин окремих суб’єктів у процесі спільної діяльності. Спільний чинник, що забезпечує існування цього явища, – спрямованість учасників цього процесу на результат, консолідація зусиль для побудови соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Друга частина даного поняття – “державно-приватне” – вказує на учасників – суб’єктів певного процесу й свідчить про те, що суспільні інститути досягли рівня осмислення потреби поєднати інтереси впливових і зацікавлених сил. Це спонукало до виникнення даної словоформи, що апріорі неможливо в умовах стихійної конкуренції, спричиненої нерегульованим ринком за часів А. Сміта, чи під час великої депресії й необхідності

державного регулювання макроекономічних процесів у країнах світу, про що свого часу наголосив Дж. М. Кейнс. Неможливість такого партнерства також зрозуміла за умов командно-адміністративного державного регулювання економічних процесів, адже сутність словоформи “державно-приватне” засвідчує поєднання інтересів держави та приватного бізнесу з превалюванням державних. Це можливо лише за умови дотримання взаємовигідних, паритетних і зрозумілих усім учасникам правил і процедур взаємодії, коли держава здатна створювати необхідні, передусім державні, інституції й організації щодо адекватного трансформування приватної ініціативи бізнес-структур у суспільно корисну діяльність. Інакше кажучи, приватні інтереси суб’єктів господарювання держава має системно спрямовувати на економічно вагомі цілі загальнонаціонального розвитку держави. Країни Західної Європи досягли даного стану лише наприкінці минулого століття.

Загалом ДПП – порівняно нова категорія в Україні, проте серед зарубіжних і українських учених зростає зацікавленість у проведенні дослідження в даному напрямі. У вітчизняному законодавстві та в науковій літературі немає єдиного визначення цього терміна. Це зумовлює складність у тлумаченні поняття ДПП, а на практиці гальмує його розвиток. Наразі в умовах глибокої економічної кризи та спаду економічної активності бізнесу й інвестиційної діяльності виникла гостра потреба чітко зрозуміти зміст поняття “державно-приватне партнерство” з метою ефективного використання цього механізму в Україні.

У табл. 2 наведено огляд основних визначень ДПП, запропонованих міжнародними організаціями, урядовими та неурядовими організаціями України, визначення, що містяться в нормативно-правових актах, у наукових дослідженнях зарубіжних і вітчизняних авторів.

Таблиця 2

Огляд визначення поняття ДПП

Автор/джерело	Визначення ДПП
1	2
<i>Визначення ДПП міжнародними організаціями та в законодавстві України</i>	
Організація Об’єднаних Націй	Добровільна співпраця представників громадського (державного) та приватного (недержавного) секторів, під час якої всі учасники погоджуються про взаємодію для досягнення загальної мети або виконання певних завдань [9, 1]
Європейський експертний центр з питань державно-приватного партнерства	Форма кооперації між різними рівнями органів державної влади та бізнесом із метою забезпечити фінансування, будівництво, модернізацію, управління, експлуатацію інфраструктури або надання послуг [10, 3]
Світовий банк	Угода або контракт між державою і приватним сектором для спільної реалізації інфраструктурних проєктів із можливою передачею прав власності на отримані результати приватному секторові [4]
Фонд Східна Європа	Засноване на довгостроковому договорі співробітництво між організацією публічного сектора (наприклад, органом місцевого самоврядування чи центральним органом виконавчої влади) і приватною компанією або підприємцем щодо надання державних послуг і покращання інфраструктури на умовах створення протягом дії договору активів, що з моменту його закінчення передаються у власність державного чи муніципального партнера [5]

1	2
Закон України “Про державно-приватне партнерство” від 31.10.2010 р. № 2404-VI	Співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних органів державної влади й органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних і комунальних підприємств, або фізичними особами – підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору згідно із цим Законом та іншими законодавчими актами
Варіанти визначення ДПП закордонними та вітчизняними авторами	
В. Г. Варнавський	Юридично закріплена в договорі взаємодія держави з підприємницьким сектором щодо об’єктів державної й муніципальної власності, а також послуг, які надають державні й муніципальні органи, установи та підприємства з метою реалізації суспільно значущих проєктів у широкому спектрі різновидів економічної діяльності [1]
Б. Винницький	Система відносин органів публічної влади (управління) з приватними організаціями, коли приватна організація має більше значення у плануванні, фінансуванні та реалізації певної послуги для населення, ніж у разі застосування традиційних процедур співпраці (наприклад, тендеру), і менше, ніж під час використання механізму приватизації. При цьому захист державних і комунальних інтересів гарантується завдяки інституційним основам, положенням нормативних актів та укладеним договорам [11, 25]
С. Грищенко	Форма співпраці державних органів влади зі світом бізнесу, що має на меті забезпечити фінансування, будівництво, відновлення, управління або утримання інфраструктури чи надання суспільних послуг [5, 42]
Дж. Делмон	Контрактні або юридичні відносини між державними та приватними структурами з метою покращання та/або розширення інфраструктурних послуг, виключаючи контракти за державним замовленням (державні закупівлі) [2, 2]
І. В. Запатріна	Інституційний та організаційний альянс державної влади й приватного бізнесу з метою реалізації суспільно значущих проєктів у широкому спектрі сфер діяльності – від розвитку стратегічно важливих галузей економіки до надання суспільних послуг у масштабах усієї країни чи певних територій [12, 53]
Ф. В. Узунов	Певна система, що має особливий комплекс економічних, соціальних, правових, політичних, організаційних, керівних та інших взаємозв’язків, взаємин, спрямованих на максимально ефективне використання наявних ресурсів і джерел для соціально-економічного розвитку України [13]
С. Хартс, І. Рівс	Угода між компаніями державного та приватного секторів з метою виробництва фізичних активів або надання послуг, які традиційно постачає громадський сектор, а в рамках ДПП – повністю приватний або державний і приватний сектори спільно [3, 379]

1	2
Д. А. Ходж, С. Грейв	Модель фінансових відносин, що дозволяє державному секторові використовувати приватний фінансовий капітал так, щоб розширити можливості не лише держави, але й приватної компанії [7, 546]
В. І. Якунін	Сукупність організаційно-правових і фінансово-економічних відносин із діями держави та приватного бізнесу, що спрямовані на досягнення загальних цілей реалізації економічної політики держави [6, 59]

Джерело: складено автором.

Спільна ознака всіх визначень: предмет проектів ДПП – державна власність або державні послуги, метою яких є розвиток інфраструктури.

Зважаючи на вищевикладене, зазначимо, що ДПП – це консолідована система взаємовідносин, яка ґрунтується на принципах паритетності між державними та приватними інституціями – учасниками спільної діяльності на основі використання державної власності з метою розвитку інфраструктури та вироблення ефективної послуги, спрямованої на створення і розвиток соціально-орієнтованої ринкової економіки з чітко визначеними правилами та процедурами взаємодії всіх впливових і зацікавлених сил суспільства.

Загалом партнерство в рамках ДПП можна вважати й інноваційним механізмом для розвитку сучасної вітчизняної економіки. Для реалізації суспільно значущих завдань ефективна взаємодія держави з приватним сектором із можливим залученням освітніх і наукових установ для впровадження нових технологій, розробок, компетенцій на основі створення окремих технологічних парків або ж платформ.

Як наслідок, досяжним стає синергетичний ефект ДПП, коли під час спільної реалізації зацікавлені учасники з різних структур вкладають частку внеску в загальний проект, що сприяє отриманню ефективного результату для всіх сторін, на відміну від результатів для окремих партнерів.

З метою забезпечення сталого розвитку доцільно використовувати механізм ДПП, що сприятиме формуванню сучасної системи соціальних, економічних, екологічних і політичних інститутів. Для реалізації даної позиції необхідно відмовитися від “антизбалансованих” тенденцій і перейти в бік сталого вектора розвитку, який характеризується застосуванням високих технологій, розвиненим рівнем соціальної сфери, високим рівнем захисту довкілля тощо.

Узагальнюючи, зазначимо, що під терміном ДПП зазвичай розуміємо складний із організаційного, фінансового та правового поглядів інститут, особливу форму взаємодії бізнесу та держави (багатосторонні домовленості, розподіл ризиків, аналіз комерційних перспектив, індивідуальні схеми фінансування і правового забезпечення). Характер цієї взаємодії, методи та конкретні форми такої співпраці суттєво відрізняються залежно від національних особливостей ринкових відносин, правових систем й регламентується національним законодавством.

В Україні впродовж тривалого часу формуються правові засади для розвитку окремих форм ДПП. Нині законодавчу базу розвитку ДПП становлять: Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, законодавчі акти України:

– Закон України “Про державно-приватне партнерство” від 01.07.2010 р. № 2404-VI, який визначає правові, економічні й організаційні засади взаємодії держави та приватних

партнерів, регулює відносини щодо підготовки, виконання і розірвання договорів, які підписуються в рамках ДПП, а також установлює гарантії дотримання прав і законних інтересів сторін цих договорів;

– Закон України “Про угоди про розподіл продукції” від 14.09.1999 р. № 1039-XIV (зі змінами), який регулює відносини, що виникають у процесі укладення, виконання та припинення дії угод про розподіл продукції щодо пошуку, розвідки та видобування корисних копалин у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони;

– Закон України “Про концесії” від 16.07.1999 р., який діє в редакції від 08.07.2011 р., визначає поняття та правові засади регулювання відносин концесії державного й комунального майна з метою підвищення ефективності його використання і забезпечення потреб громадян України у товарах (роботах, послугах);

– Закон України “Про концесії на будівництво і експлуатацію автомобільних доріг” від 14.12.1999 р., який діє в редакції від 15.01.2009 р. № 891-VI, визначає особливості будівництва та/або експлуатації автомобільних доріг загального користування на умовах концесії;

– Закон України “Про особливості передачі в оренду чи концесію об’єктів централізованого водо-, теплопостачання і водовідведення, що перебувають у комунальній власності” від 21.10.2010 р. № 2624-VI, яким передбачено спрощений порядок передачі в оренду чи концесію зазначених об’єктів, встановлення умов захисту капіталовкладень приватного інвестора.

Крім законів, певні питання розвитку ДПП регулюють постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, положення та накази центральних органів виконавчої влади, рішення місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування. Загалом лише на загальнодержавному рівні налічується кілька десятків нормативних актів, що безпосередньо регулюють питання ДПП.

Також в Україні прийнято низку нормативних документів щодо методик і процедур, пов’язаних із реалізацією ДПП. Згідно з цими документами ще на етапі до підписання угоди про ДПП приватний партнер має пройти складні процедури узгоджень. Водночас він не отримує від держави необхідних гарантій щодо виконання з її боку зобов’язань. Відповідно до затвердженого порядку спочатку необхідно підписати контракт про ДПП і розпочати його реалізацію, а вже потім держава прийматиме рішення про надання фінансової підтримки, що не відповідає базовій сутності ДПП.

Таким чином, нормативно-правова база регулювання розвитку ДПП в Україні – дуже складна, багаторівнева й бюрократизована. В умовах високого рівня корупції це зумовлює ризики для ефективного використання цього механізму з метою активізації інвестиційної діяльності. Можна стверджувати, що це один із чинників відсутності реальних проектів ДПП, незважаючи на значну зацікавленість з боку потенційних приватних партнерів.

Згідно із законом проекти ДПП повинні забезпечити вищу ефективність діяльності, ніж у разі її здійснення лише державним партнером, мати довготривалий характер (від 5 до 50 років), передбачати фінансування (або співфінансування) проекту з боку приватного партнера, розподіл відповідальності та ризиків між приватним і державним партнерами у процесі здійснення ДПП.

Такий підхід до розуміння ДПП загалом відповідає загальноновизнаним вимогам до таких проектів, зокрема принципам, сформульованим Європейською Комісією [10]. Слід зазначити, що в різних країнах існує достатньо широкий спектр форм співпраці в рамках ДПП. У деяких країнах поняття ДПП співвідноситься виключно з концесією, в інших – передбачає будь-яку форму аутсорсингу та спільних підприємств, створених державним та приватним секторами. Однак на практиці часто застосовується вужчий підхід, коли ДПП розглядається

Теорія та історія державного управління

як рівноправне взаємовигідне співробітництво між державою і приватним бізнесом у процесі облаштування інфраструктури й надання публічних послуг за умови розподілу ризиків і відповідальності.

У більшості країн, які мають позитивний досвід реалізації проектів на умовах ДПП, вагома ознака державно-приватного партнерства – зазначений механізм застосовується з метою реалізації масштабних національних або міжнародних суспільно значущих проектів. Світовий досвід переконує, що взаємодія держави з приватним бізнесом має найбільший ефект передусім в інфраструктурних галузях, де історично склалися передумови, потреба та можливості для такої співпраці під час реалізації масштабних соціально-економічних завдань (табл. 3).

Таблиця 3

Сфери застосування публічно-приватного партнерства в окремих країнах

Країна	Сфера застосування ДПП
Великобританія	Об'єкти інфраструктури: школи, лікарні, тюрми, оборонні об'єкти й автомобільні дороги
Канада	Енергетика, транспорт, захист навколишнього середовища, водні ресурси, водопостачання та водовідведення, рекреаційні об'єкти, інформаційні технології, охорона здоров'я, освіта
Греція	Транспортна галузь, зокрема, автомобільні дороги та аеропорти
Ірландія	Автомобільні дороги та міські транспортні системи
Австралія	Транспорт і системи життєзабезпечення міст
Нідерланди	Громадський житловий сектор і системи життєзабезпечення міст
Іспанія	Платні автомобільні дороги та системи життєзабезпечення міст
США	Природоохоронна діяльність, життєзабезпечення сільських населених пунктів
Японія	Автомобільні дороги, залізниці, морські порти, аеропорти, об'єкти ЖКГ: водопроводи, каналізаційні системи, об'єкти з утилізації відходів, муніципальне житло, адміністративні будівлі, службові гуртожитки, об'єкти культурно-освітнього профілю, об'єкти соціального забезпечення, об'єкти охорони здоров'я тощо
Україна	Розвідка родовищ корисних копалин та їх видобування, виробництво, транспортування і постачання тепла й електроенергії, розподіл і постачання природного газу, будівництво й експлуатація об'єктів транспортної інфраструктури, машинобудування, збирання, очищення та розподілення води, охорона здоров'я, туризм, оброблення відходів, управління нерухомістю тощо

Джерело: за даними [14].

Водночас до визначальних ознак ДПП традиційно відносять виключно конкурентний спосіб вибору приватного партнера. Успіх реалізації проекту у формі державно-приватного партнерства напряму залежить від прозорості проведеного конкурсу, оскільки тільки такий спосіб забезпечує вибір найбільш економічно вигідного проекту і надійного партнера.

На жаль, українське законодавство не передбачає таких ознак і дає змогу реалізувати проект на умовах ДПП, навіть якщо конкурсу фактично немає, а заявку на участь подає лише один учасник.

Як зазначено в аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень [14], наразі в Україні існує низка суперечностей в інституційному забезпеченні ДПП, що здійснюють одночасно Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (спеціально вповноважений орган із питань державно-приватного партнерства) і Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері інвестиційної діяльності, ДПП та управління національними проектами, бере участь в укладенні та виконанні договорів концесії, інших договорів, забезпечує розробку та реалізацію проектів ДПП. Водночас інші центральні органи виконавчої влади беруть участь у реалізації політики ДПП у відповідних сферах. Місцеві органи влади формують і забезпечують реалізацію політики розвитку ДПП на належному рівні управління. Ця ситуація породжує дублювання функцій і виникнення суперечностей між органами влади.

Суттєва перешкода для практичного запуску інвестиційних проектів на засадах ДПП, особливо на регіональному й місцевому рівнях, – брак кадрового забезпечення з належним рівнем методологічної та методичної підготовки. Діяльність працівників структурних підрозділів, які відповідають за сферу інвестиційної діяльності, спрямована насамперед на перерозподіл бюджетних коштів, виокремлених на інвестиційну діяльність, а не на створення сприятливих умов для залучення приватного капіталу в реальний сектор економіки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Україна має значний потенціал для державно-приватного партнерства в капіталомістких галузях економіки, регіональному та міському господарствах. Успішний розвиток ДПП як механізму активізації інвестиційної діяльності та залучення приватних інвестицій у стратегічно важливі для держави сфери можливі лише за умови балансу інтересів держави та приватного інвестора. Правове забезпечення ДПП має гарантувати для інвестора привабливість, безпеку вкладення коштів у державну власність і реалізувати основну мету проекту – розвинути ту сферу, яка стратегічно важлива для держави. Для цього державі слід однозначно визначити зміст поняття ДПП у законодавчому полі та сприймати приватного інвестора як рівноправного партнера. Водночас, вимагаючи від бізнес-партнера виконання передбачених угодою зобов'язань, держава має зі свого боку гарантувати виконання власних обов'язків у повному обсязі. Для виконання цього завдання потрібно розробити чіткі механізми реалізації основних засад ДПП в Україні, що вимагає подальших наукових досліджень і буде висвітлено в наступних наукових статтях.

Список використаних джерел:

1. Варнавский В. Г. Место и роль государственно-частного партнерства в системе экономических категорий: попытка системного анализа [Электронный ресурс] / Варнавский В. Г. – М. : Материалы Первого Российского экономического конгресса. – Режим доступа : <http://www.econorus.org/cprogram.phtml?vid=tconf&sid=2&ssid=182&rid=57>
2. Делмон Дж. Государственно-частное партнёрство в инфраструктуре: практическое руководство для органов государственной власти / Делмон Дж. – Астана : Апельсин, 2010. – 250 с.
3. Hurst C. An Economic Analysis of Ireland's First Public-Private Partnership / C. Hurst, E. Reeves // *The International Journal of Public Sector Management*. – 2004. – Vol. 17. – № 5. – 463 p.
4. Private Participation in Infrastructure Projects Database [Электронный ресурс] / The World Bank Group – The Public-Private Infrastructure Advisory Facility. – July 2008. – Режим доступа : <http://www.ppi.worldbank.org>
5. Підготовка та реалізація проектів публічно-приватного партнерства: практичний посібник для органів місцевої влади та бізнесу [Електронний ресурс] / С. Грищенко. – К. : ФОП О. М. Москаленко, 2011. – 140 с. – Режим доступу : http://www.eef.org.ua/img_collection/file/Book_Screen_PPP.pdf

6. Якунин В. И. Партнерство в механизме государственного управления / В. И. Якунин // Социологическое исследование. – 2007. – № 2. – 154 с.
7. Hodge G. A. Public-Private Partnerships: An International Performance Review / G. A. Hodge, C. Greve // Public Administration Review. – 2007. – May–June. – 558 p.
8. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. – Х. : ШКОЛА, 2008. – 832 с.
9. Практическое руководство по вопросам эффективного управления в сфере государственно-частного партнерства / Казале Б., Фаркухарсон Э. и др. ; Организация Объединенных Наций. – Нью-Йорк ; Женева, 2008. – 122 с.
10. Green Paper on Public-Private Partnerships and Community Law on Public Contracts and Concessions. – Brussels. – 30.04.2004. – 327 p.
11. Досвід та перспективи впровадження державно-приватних партнерств в Україні та за кордоном / Б. Винницький, М. Лендъел, Б. Онищук, П. Сегварі. – К. : К.І.С., 2008. – 55 с.
12. Запатріна І. В. Державно-приватне партнерство як фактор економічного зростання та проблеми його розвитку в Україні / І. В. Запатріна, Т. Б. Лебеда // Економіст. – 2011. – № 3. – С. 52–58.
13. Узунов Ф. В. Інструментарій реалізації державно-приватного партнерства в Україні: науково-теоретичні засади, зарубіжний досвід, практичні аспекти : монографія / В. Ф. Узунов. – Сімферополь : АРІАЛ, 2014. – 420 с.
14. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні: аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/816>